

Âmidî'ye Göre Mürsel Haber ve Hücchet Değeri

The Value of Mursal Khabar
and his Evidence According
to Âmidî

Kazim YUSUFOĞLU*

Abstract: In this study, the thought of the Ash'arî theologian and Shâfi'î methodist Seyfuddîn al-Âmidî (d. 631/1233) about mursal news has been tried to be determined. Âmidî accepts the news narrated as mursal by reliable narrators as absolute. He conveyed some news that the Companions and Tâbiün's generation narrated as mursal, and based on these news, he stated that there was a consensus on the acceptance of the Mursal news. Âmidî also tried to base this issue on a mental basis. According to him, a just and reliable narrator is directly related to Hz. The fact that he narrated from the Prophet, that this news was Hz. It means that he has a definite or strong opinion about his belonging to the Prophet. Âmidî also tried to answer the objections that might come to the mental and transplant evidence he put forward about the validity of the mursal news.

Citation: Kazim YUSUFOĞLU, "Âmidî'ye Göre Mürsel Haber ve Hücchet Değeri" (in Turkish), *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, XX/1, 2022, pp. 109 -123.

Keywords: Khabar, Mursâl, Dalîl, İcmâ', Âmidî.

I. Giriş

Kur'ân-i Kerîm ile birlikte sünnet hayatın tüm alanını düzenlemeye talip olan İslam hukukunun ana kaynağıdır. Müslümanların karşılaştıkları problemlerin çözümü hususunda Kur'an'dan sonra sünnete başvurmalarının zorunluluğu biz-zat Hz. Peygamber tarafından beyân edilmiştir.¹ Bu sebeple Kur'an ile birlikte sünnetin hücciyeti noktasında Müslüman âlimler arasında herhangi bir görüş ayrılığı bulunmamaktadır. Sünnetin delil oluşu hususunda görüş birliği bulunmasına karşın sünnetin nakil aracı olan hadis ve rivâyetlerin, hükümlerin istinbâtında dayanak kabul edilebilmesi için gerekli şartlar hususunda ise farklı değerlendirmeler söz konusudur.²

* Doktor, DİB, MALATYA, k_yusufoglu@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-4434-5508

Geliş: 11.04. 2022

Yayın: 30.06.2022

¹ İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvîni, *es-Sünen*, thk. Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, Riyâd: Mektebetu'l-Meârif, ts., Kadâ, 11.

² Hadis ve sünnetin aynı olup olmadığı konusundaki tartışmalar için bkz: Mehmet Görmez, *Hadis İliminin Temel Meseleleri*, Ankara: Otto Yayınları 2014, 23-24; Mehmet Görmez, *Hadis*

Muhaddisler tarafından hadisin sıhhati için ileri sürülen şartlar, fakihler tarafından da kabul edilmesiyle birlikte onlardan bir kısmı hükmün istinbât edilebilmesi için bu şartlarla birlikte başka şartları da ileri sürmüşlerdir. Başka bir ifadeyle bir hadisin sahih olması ile ondan hüküm çıkarılması fakihler açısından farklı şeylerdir.³

Muhaddisler, hadisleri râvî sayısı açısından mütevâtir ve âhâd kısımlarına; sıhhati açısından ise sahîh, hasen, zayıf ve mevzû şeklinde dört kısma ayırmışlardır. Hadisin sıhhati için isnadın muttasıl, râvînin âdil ve zâbit olması, rivâyet edilen hadisin şâz ve mu'allel olmaması şeklinde beş şart ileri süren muhaddisler, âhâd hadislerin kesintisiz bir şekilde Hz. Peygamber'e ulaşıp ulaşmaması açısından genel olarak müsned, mürsel ve münkati' şeklinde üçlü bir taksimata tabi tutmuşlardır. İsnadın kesintisiz bir şekilde Hz. Peygamber'e ulaşması müsned olarak adlandırılırken, herhangi bir kesintinin bulunması durumunda bu kesintinin bulunduğu yer ve düşen râvînin sayısına göre farklı şekilde adlandırılmakla birlikte genel olarak mürsel veya münkati' olarak isimlendirilmiştir.

Mürsel hadis diğer hadis çeşitleri içerisinde en çok tartışmaya konu olan hadis türüdür. Bu sebeple hicri III. asırdan itibaren bu konuda müstakil eserlerin kaleme alındığı görülmektedir.⁴ Mürsel hadis konusu yalnızca muhaddisler değil, usulcülerin de üzerinde durduğu bir konudur. Zira bazı meselelerde müçtehitler arasında farklı hükümlerin ortaya çıkmasına kaynaklık etmektedir.⁵ Mürsel haber konusundaki görüş ayrılıkları, sadece mezhepler arasında değil, aynı

ve *Sünneti Anlama Kılavuzu*, Ankara: Otto Yayınları 2020, 171-182.

³ Âhâd haberin sıhhati için ileri sürülen genel şartların dışında onunla amel edilebilmesi için Mâlikîler tarafından; Medine ehlinin uygulamasına ve fikhın genel kaideleri ve mesâlih-i mürsele (kıyas) ters olması şeklinde şartlar ileri sürülürken, Henefiler tarafından; Kitâb'a, icmâva, meşhûr sünnete, kıyası aykırı olmaması, umûmü'l-belvâya dair (tüm toplumu ilgilendiren ve herkesin bilmesi gereken konular) olması ve sahâbenin amel etmediği haberlerden olmaması gibi şartlar ileri sürülmüşlerdir (bkz: Abdülkerim Zeydân, *el-Veciz fi Usûli'l-Fıkh*, Beyrût: Müessesetü'r-Risale, 2006, 173-175; Salim Ögüt, *İslam Hukuk Terminojojisinde Haber-i Vâhid'in Kaynak Değeri*, İstanbul: Ocak Yayıncılık, 200 III, 45-87; H. Yunus Apaydın, *İslam Hukuk Usulü*, Kayseri: Kimlik Yayınları, 2016, 50-54. Henefiler bu özel şartları için manevi inkat' olarak değerlendirmişlerdir (bkz. Apaydın, *İslam Hukuk Usulü*, 50-51).

⁴ Mürsel habere dair müstakil eserlerden bazıları şunlardır: Abdurrahman b. Ebî Hâtim -er-Râzî, *Kitâbü'l-Merâsîl*, thk. Şükrullah Kuçânî, Beyrût: Müessesetü'r-Risale 1998; Salahuddîn Ebû Said el-Alâî, *Câmi'ü't-Taḥşîl fi Ahkâmi'l-Merâsîl*, Beyrût: Alemü'l-Kütüb 1986; Selahattin Polat, *Mürsel Hadisler ve Delil Olma Yönünden Değeri*, Ankara: TDV 2010.

⁵ Namazda kakhaha ile gülmenin abdeste etkisi, ten temasının abdesti bozup bozmayacağı, başlanılan nafîle orucun bozulması durumunda kazasının gerekli olup olmayacağı gibi konular, mürsel hadisin kabul edilip edilmemesine bağlı olarak hakkında görüş ayrılığı ortaya çıkan konulardan bazılarıdır. Bu konudaki mezheplerin tutumu ve daha başka örnekler için bkz: Mustafa Said el-Hinn, *Eserü'l-İhtilâf fi'l-Kavâidi'l-Usûliyye fi İhtlâfi'l-Fukahâ'*, Beyrût: Müessesetü'r-Risale 1982, 403-409.

mezhep içerisindeki usûlcüler arasında da görülmektedir. Sözelimi, Eş'ârî kelamcısı ve Şâfiî usulcü Seyduddîn el-Âmidî (v. 631/1233). Kendi mezhep imanı ve Şâfiî usûlcülerinden mürsel konusunda farklı düşünmektedir.

Âmidî, mütekellimîn metoduna göre eser kaleme alan usûlcüler arasında ön plana çıkmakla kalmamış, mezkûr gelenek içerisinde ekol haline gelmiştir.⁶ Bu sebeple onun görüşleri önem arz etmektedir. Bu bağlamda onun mürsel haberi nasıl tanımladığı, görüşlerini nasıl temellendirdiği, karşıt görüşleri savunanların delillerini nasıl değerlendirdiği tespit edilmesinde yarar bulunmaktadır.

II. Mürsel Haberin Tanımı

Arapça r-s-l (رَسَلَ) kökünden türetilmiş if'âl babının ism-i mef'ûlu olan mürsel (مُرْسَل) kelimesi, sözlükte 'salıverilmiş, serbest bırakılmış' manasına gelirken mastar olarak 'göndermek, salıvermek, bırakmak'⁷ anlamına gelir. Yine 'kayıt altına alma'nın zıddını ifade geldiği gibi, 'güvenmek' ve 'itimat etmek'⁷ anlamına gelen istirsâl (استرْسَال) kalıbından türeme ihtimali de bulunmaktadır.⁸

Bir kavram olarak mürsel, muhaddisler ve usulcüler tarafından farklı tanımlara konu edinmiştir. Muhaddisler mürsel, "tabiûn neslinden birisinin, kendisi ile Hz. Peygamber arasındaki vasıtayı kaldırarak doğrudan 'Resûlüllah şöyle buyurdu' şeklinde rivâyet ettikleri hadis" olarak tanımlamışlardır.⁹ Muhaddisler tarafından genel kabul gören bu tanımın, ilk defa İmam Şâfiî tarafından yapıldığı

⁶ Mütekellimîn mesleği ile fıkıh usûlünü yazım yöntemi, Bâkillânî (v. 403/1013), Kâdi Abulcebbâr (v. 415/1025), Ebu'l-Hüseyn el-Basrî (v. 436/1044), İmâmu'l-Harameyn el-Cüveynî (v. 478/1085) ve Gazâlî (v. 505/1111) gibi Eş'ârî ve Mu'tezilî usûlcüler ile zirveye ulaşmıştır. Gazâlî'den sonra İbn Akil (v. 513/1119) ve İbn Berhân (v. 518/1124) gibi bazı usûlcüler kıymetli eserler ortaya koymuş olmakla birlikte, bu mirası ciddi bir tetkike tabi tutarak sonraki nesillere aktaran iki Eş'ârî usulcü Fahreddin er-Râzî (v. 606/1210) ile Seyfuddin el-Âmidî olmuştur. Râzî'ye ait *el-Mahsûl* ile Âmidî'ye ait *el-İhkâm*, usûlcüler tarafından hem şerhleri hem de ihtisarları yapılmış ve bu ihtisarlar üzerine çok ciddi şerhler yazılmıştır. Yazılan bu şerhler üzerine çok önemli haşiyeler de kaleme alınmıştır. Bunun sonucunda hem Râzî hem de Âmidî iki ayrı mektep halinde fıkıh usûlü ilmi tarihinde yerini almıştır. Sözelimi, Râzî'nin *el-Mahsûl'ü Mâlikî fakih Kârâfî* (v. 684/1285) ve Şâfiî fakih Şemseddin İsfehânî (v. 788/1289) tarafından şerh edilmiştir. Aynı eser, Taceddin el-Urmevî (v. 653/1255), Sirâceddin el-Urmevî (v. 682/1283), Kârâfî ve Kâdi Beydâvî (v. 685/1286) gibi usûlcüler tarafından ihtisar edilmiştir. Âmidî'nin *el-İhkâm*'i hem kendisi tarafından *Muntehe's-Sûl* adıyla; hem de İbnu'l-Hâcib (v. 646/1249) tarafından *Muntehe's-Sûl ve'l-Emel fi İlme'l-Usûli ve'l-Cedel* ismiyle ihtisar edilmiştir. İbnu'l-Hâcib sonrada bu muhtasarını *Muhtasaru'l-Muntehâ* adıyla ikinci kez ihtisar etmiştir. Bu muhtasar medreselerde tedriste rağbet görmüş ve üzerine çokça şerhler kaleme alınmıştır. Adudüddin el-İcî (v. 756/1355), Taceddin es-Sübki (v. 771/1370), Kutbeddin eş-Şirâzî (v. 710/1311) ve Şemseddin el-İsfehânî, İbnu'l-Hâcib'in muhtasarı üzerine şerh yazan usûlcülerden bazılarıdır (bkz. bkz. Muhammed b. Hasan Hîtû, *el-Vecîz fi Usûli't-Teşri'il-İslâmî*, Beyrût: Müessesetü'r-Risale 2009, 21-22.

⁷ İbn Manzûr, *Lisanü'l-Arab*, thk. Abdullah Ali el-Kebîr vd., Kahire: D. Ma'ârif ts., III, 1643.

⁸ Alâî, *Câmi'u't-Taşîl*, 23.

⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed Hâkim en-Nisâbüri, *Ma'rifetü Ulûmi'l-Hadis ve Keyfiyeti Ecnâsîh*, thk. Ahmed b. Fâris Es-Selûm, Beyrût: Dâru ibn Hazm, 200 III,

görülmektedir.¹⁰ Muhaddislerin tanımına göre mürsel hadis sahâbe düşürülerek rivâyet edildiği için tabiûn irsâli şeklinde de adlandırılmaktadır. Bu sebeple muhaddisler, mürsel hadisi Sa'îd b. Müseyyib (v. 94/713), İbrâhîm en-Nehaî (v. 96/714), Hasan-ı Basrî (v. 110/728), Atâ b. Ebû Rebâh (v. 114/732) ve Sa'îd b. Cübeyr'in (v. 94/713) gibi tabiûn nesli âlimleri ile örneklendirmişlerdir.¹¹

Usûlcülerin bir kısmı mürsel haberi tanımlarken bazıları ise herhangi bir tanım yapma ihtiyacını hissetmeden geçerliliğini tartışmışlardır. Sözelimi, mürsel haberin delil olup olmadığı ile ilgili tartışmaları ele alıp değerlendiren ve usûlcüler arasında bu konuda öncü kabul edilebilecek Cessâs (v. 370/981) ve kendisi ile asırda yaşayan Mâliki fakih ve usûlcü İbnu'l-Kassâr (v. 397/1007) herhangi bir tanım yapmadan konuyu tartışmaya çalışmışlardır.¹² Fakat yaptıkları değerlendirmeden muhaddislerden daha genel düşündüklerini ortaya koymuşlardır. Muhtemelen bu düşünceden hareket eden Şevkânî (v. 1250/1834), mürsel haberin tüm usûlcüler tarafından; "Hz. Peygamber ile karşılaşmayan ve senedin herhangi bir yerinde bulunan bir râvînin 'Resûlullah şöyle buyurdu' şeklinde rivâyet ettiği haber"¹³ şeklinde tanımlandığını ifade etmektedir.¹⁴

167; Osmân b. Salâhiddin Abdirrahmân b. Mûsâ eş-Şehrezûrî İbnu's-Salâh, *Ulûmu'l-Hadis*, thk. Nureddin Itr, Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1986, 51.

¹⁰ Mürsel ve Münkati' kavramlarını aynı manada kullanan Şâfiî tanımı şöyle yapmaktadır: *فمن شاهد أصحاب رسول الله من التابعين، فحدث حديثاً منقطعاً عن النبي؛ اعثر عليه بأمور... Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, er-Risale*, thk. Ahmed Muhâmmed Şakir, Kahire: Dâru'n-Nubelâ, 2016, 421.

¹¹ Nisâbüri, *Ma'rifetü Ulûmi'l-Hadis*, 168; İbnu's-Salâh, *Ulûmu'l-Hadis*, 51.

¹² Cessâs ve İbnu'l-Kassâr'ın mürsel haber ile ilgili yaptıkları değerlendirmeler için bkz: Ahmed b. Ali er-Râzî Cessâs, *el-Fusûl fi'l-Usûl*, thk. Uceyl Câsim en-Neşemî, Kuveyt: Vezâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslamiyye, 1994, III, 145-157; Ali b. Ömer İbn Kassâr, *Mukaddime fi Usûli'l-Fıkh*, thk. Mustafa Mahtûm, Riyâd: Dâru'l-Muallime, 1999, 220-226.

¹³ وَأَمَّا جُفُورُ أَهْلِ الْأَصُولِ فَقَالُوا: الْمُرْسَلُ، قَوْلٌ مِنْ لَمْ يَلِقِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، سَوَاءٌ كَانَ مِنَ التَّابِعِينَ أَوْ مِنْ تَابِعِي التَّابِعِينَ أَوْ مِنْ بَعْدَهُمْ (وَسَلَّمَ، سَوَاءٌ كَانَ مِنَ التَّابِعِينَ أَوْ مِنْ تَابِعِي التَّابِعِينَ أَوْ مِنْ بَعْدَهُمْ)

¹⁴ Muhammed Ali Şevkânî, *İrşâdu'l-Fuhûl ilâ Tahkiki'l-Hakk min İlmi'l-Usûl*, thk. Ebû Hafs Sâmî, Riyâd: Dâru'l-Fazile, 2000, I, 314. Usûlcülerin mürsel haber için yaptıkları tanımlar için bkz: Ebû'l-Hüseyn Muhammed b. Ali el-Basrî, *Kitabu'l-Mu'temed fi Usûli'l-Fıkh*, thk. Muhammed Hamidullah, Dimeşk: el-Me'hedu'l-İlmiyyi'l-Fransî li'd-Dirâsâti'l-Arabî, 1964, II, 628; Muhammed b. Hüseyin el-Ferrâ el-Bağdâdî Kâdî Ebû Ye'lâ, *el-Udde fi Usûli'l-Fıkh*, thk. Ahmed b. Ali Seyru'l-Mubârekî, Riyâd, 199 III, III, 906; Ebû'l-Velîd Süleyman b. Halef el-Bâcî, *İhkâmu'l-Fusûl fi Ahkâmi'l-Usûl*, thk. Abdullah muhammed el-Cebbûrî, Beyrut: er-Risâletü'l-Alemiyye, 2012, I, 257; Ebû İshak İbrahim b. Ali Şirazî, *el-Lum'a fi Usûli'l-Fıkh*, thk. Muhyiddin Dîb mistu ve Yusuf Ali Bedivi, Beyrût: Dâru ibn Kesir, 1995, 159; İmâmu'l-Harameyn el-Cüveynî, *el-Burhân fi Usûli'l-Fıkh*, thk. Sâlih b. Muhammed b. Avîza, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1997, I, 242-243; Fahru'l-İslâm Ali b. Muhammed el-Pezdevî, *Usûlü'l-Bezdevî, Kenzu'l-Vusûl ila Ma'rifeti'l-Usûl*, thk. Sâid Bektaş, Beyrut: Daru'l-Beşairi'l-İslamiyye, 2016), 390; Semsü'l-Eimme Muhammed b. Ahmed Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, thk. Ebû'l-Vefâ el-Afgânî, Beyrût: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 199 III, I, 370; Ebu Hamid Muhâmmed b. Muhammed el-Gazâlî, *el-Mustasfâ min İlmi'l-Usûl*, thk: Süleyman el-Eşkar, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2010, I, 318; Seyfeddin el-Âmidî, *el-İhkam fi Usûli'l-Ahkâm*, thk. Abdullah b. Ali eş-Şehrânî v.dğr., Riyâd: Daru'l-Fazile, 2016, II, 565; Necmeddin Ebû Rabî' Süleyman et-Tûfî,

Âmidî, kendisinden önceki usulcülerin irsâlin hangi durumlarda meydana geleceği ile ilgili açıklamaları ve yaptıkları değerlendirmeleri de göz önünde bulundurarak mürsel haberi vezci bir şekilde şöyle tanımlamıştır: “إِذَا قَالَ مَنْ لَمْ يَلْقَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ عَدْلًا قَالَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ ‘Resûlullah şöyle buyurdu’ diyerek rivâyette bulunmasıdır.”¹⁵ Âmidî'nin tanımında iki unsur ön plana çıkmaktadır. İlki, düşürülen râvî, senedin neresinde bulunursa bulunsun ve düşen râvîlerin sayısı kaç olursa olsun; peş peşe düşürülme ile yarı ayrı düşürülme arasında herhangi bir fark olmaksızın Hz. Peygamber'e mülâki olmayan birisinin ondan rivâyet etmesi; ikincisi ise bu kişinin adil/güvenilir olmasıdır.

III. Âmidî'ye Göre Mürsel Haberin Geçerliliği

Mürsel haberin kabulü konusunda usulcüler arasında görüş ayrılığı bulunmaktadır. Bu görüş ayrılığın ne zaman başladığı tam olarak bilinmemekle birlikte İbn Cerîr et-Taberî'nin (v. 310/923) ifade ettiğine göre hicri II. asırda başlamıştır. Taberî, II. asrın başına kadar haberlerin mürsel olarak rivâyet edilmesine kimsenin karşı çıkmadığını ifade etmektedir. Taberî'nin bu iddiasını aktaran İbn Abdilberr (v. 463/1071) onun bu ifadeyle Şâfiî'yi kastettiğini belirtmektedir. Buna göre mürsel habere ilk karşı çıkan İmâm Şâfiî'dir.¹⁶

Mürsel haberin tanımını yaptıktan sonra hücciyeti konusundaki görüş ayrılıklarına işaret ederek incelemeye başlayan Âmidî, bu bağlamda üç farklı yaklaşımı zikretmiştir.¹⁷

1. Âdil râvîlerin mürsel haberlerini mutlak olarak kabul edenler. Bu görüş, Ebû Hanîfe (v. 150/767), İmâm Mâlik (v. 179/795),¹⁸ Ahmed b. Hanbel (v. 241/855) ve Mu'tezile tarafından savunulmaktadır.¹⁹

Şerhu Muhtasari'r-Ravza, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki, *Vezairetü's-Şuuni'l-İslamiyye ve'l-Evkâf ve'd-De've ve'l-İrşâd*, 1998, II, 228; Bedruddîn b. Bahâdır Zerkeşi, *el-Bahru'l-Muhît fi Usûli'l-Fıkıh*, thk. Abdussettar Ebû Gudde, Kuveyt: *Vezairetü'l-Evkaf ve's-Şuunü'l-İslamiyye*, 1992, IV, 403.

¹⁵ Âmidî, *el-İhkam*, II, 865.

¹⁶ Ebû Amr Yusuf b. Abdillâh İbn Abdilberr, *et-Temhîd limâ fi'l-Muvattâ' mine'l-Maâni ve'l-Esânîd*, thk. Mustafa b. Ahmed el-Ulvâ, Muhammed b. Abdilkebir el-Bekrî, Mağrib: *Vezairetü'l-Evkaf ve's-Şuunü'l-İslamiyye*, 1967, I, 4. İbn Abdilberr, Taberî'nin bu iddiasını aktarılan katılıp katılmadığını açıkça beyan etmemekle birlikte “Taberî زَعَمَ iddia/zann etti” şeklinde bir ifade kullanarak aktarması bu iddiaya teenni ile yaklaştığını göstermektedir. bkz. İbn Abdilberr, *et-Temhîd*, I, 4.

¹⁷ Zerkeşi, kendisinden önceki usulcülerin mürsel habere dair yaklaşımlarını bir araya getirerek on sekiz kısma ayırmıştır (bkz. Zerkeşi, *Bahru'l-Muhît*, IV, 409-411).

¹⁸ İbnu'l-Kassâr, İmâm Mâlik'in münsed haberleri kabul ettiği gibi âdil râvîlerin mürsellerini kabul ettiğini ve çoğu yerlerde bunları delil olarak kullandığını belirttiikten sonra bu konuda İmâm Mâlik'in delil olarak kullandığı bazı haberlere yer vermiştir (bkz. İbnu'l-Kassâr, *Mukaddime*, 220-224).

¹⁹ Cessâs, *el-Fusûl*, III, 145-157; Basrî, *el-Mu'temed*, II, 628-629; Kâdi Ebû Ye'lâ, *el-Udde*, III,

2. Sadece ilk üç neslin mürsellerini kabul edenler. Bu görüş sahiplerine göre, güvenilir olmayan kişilerden nakilde bulunmadığı bilindiği sürece ilk üç neslin irsâli mutlak olarak kabul edilir. Ondan sonraki neslin irsâli ise, güvenilir kişilerden rivâyet etmekle şöhret bulanların dışındakilerin irsâli kabul edilmez. Başka bir ifadeyle ilk üç neslin irsâlinin kabulü asli, reddi istisnaiyken ondan sonraki neslin irsâli ise tam tersine reddedilmesi asli kabul edilmesi ise istisnai- dir. Bu görüş, Henefî fakih İsâ b. Ebân (v. 221/836) tarafından savunulmaktadır.²⁰

3. Mürsel haberleri belli bazı şartlar dâhilinde kabul edenler. İlk olarak İmam Şâfiî tarafından savunulduğu görülen bu görüş, Şâfiîler, Eş'arî kelamcısı ve Mâlikî fakih Kâdî Ebû Bekr el-Bâkîllânî (v. 403/1013) ve bazı fıkıhçılar tarafından da savunulmuştur.²¹ İmam Şâfiî, Mürsel haberlerin kabulü için râvî ve haberin kendisi için bazı şartlar ileri sürmüştür. Râvî ile ilgili şartlar, mercûh veya meçhul kişilerden rivâyette bulunan râvîlerden olmamak, rivâyetlerinde hadis hafızlarına muhalefet etmemek ve tabiûn büyüklerinden olmak şeklinde üçtür. Haberin kendisi ile ilgili şartlar ise, mürsel haberin bir başka yolla müsned olarak rivâyet edilmesi,²² başka bir mürsel haberle takviye edilmesi, sahâbe kavliyle desteklenip güçlenmesi ve âlimlerin çoğunun böyle haberle fetvâ vermesi şeklinde dördtür.²³

Âmidî, mürsel haber ile ilgili bu görüş ayrılıkları zikrettikten sonra tercihini güvenilir râvîlerin mürsel olarak rivâyet ettikleri haberleri mutlak olarak kabul edenlerden yana kullanmıştır.²⁴

Âmidî, bir yandan güvenilir kişilerin mürsel olarak rivâyet ettikleri haberlerin kabulünü kanıtlamaya çalışırken diğer yandan karşıt görüşü savunuların delillerini ve itirazlarını ele alarak cevaplamaya çalışmıştır. Bu bağlamda biri naklî diğeri aklî olmak üzere iki delil ile iddiasını kanıtlamaya çalışmıştır.

906. Pezdevî, *Usûl*, 390-393; Serahsî, *Usûl*, I, 370-374; Fahreddin Muhammed b. Ömer. Hüseyin er-Râzî, *el-Mahsûl fî İlmi-Usûli'l-Fıkh*, thk. Taha Câbir Feyyâz Alvânî, Beyrût: Müessesetü'r-Risale, t.y., IV, 454; Âmidî, *el-İhkâm*, II, 865-866; Aladdin Abdülaziz b. Ahmed Buhârî, *Keşfü'l-Esrâr an Usûli'l-Fahri'l-İslâm el-Pezdevî*, 4. Bs, Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997, III, 4.

²⁰ Pezdevî, *Usûl*, 390; Serahsî, *Usûl*, I, 370; Âmidî, *el-İhkâm*, II, 865-866; Buhârî, *Keşfü'l-Esrâr*, III, 4.

²¹ Cüveynî, *el-Burhân*, I, 243-246; Bâcî, *İhkâmü'l-Fusûl*, I, 257-258; Âmidî, *el-İhkâm*, II, 866-867; Zerkeşi, *Bahrü'l-Muhît*, IV, 410.

²² Şâfiî, mürsel haberin başka bir mürsel haber ile takviye edildiğinde, kaynaklarının aynı olması ihtimaliyle müsned bir haber ile güçlenen mürsel haberden daha aşağı bir derecede olacağını ifade etmektedir. bkz. Şâfiî, *er-Risâle*, 422; Mansur Koçinkağ, "İmam Şâfiî'nin Mürsel Hadis Anlayışı", *JIRS: Journal of Intercultural and Religious Studies* VII, 2014, 68-69.

²³ Şâfiî, *er-Risâle*, 422. Şâfiî usulcülerin mürsel habere yaklaşımları için bkz: İhsan Akay, *Şâfiî Usûl Geleneginde İmam Şâfiî'ye Muhalif Görüşler*, İstanbul: Ensar, 2018, 108-114.

²⁴ Âmidî, *el-İhkâm*, II, 867.

A. Nakli Deliller

Âmidî, mürsel haberin kabulü hususunda sahâbe ve tabiûn nesli arasında görüş birliği (icmâ) bulunduğunu iddia etmiş ve bazı rivâyetleri aktararak bu görüşünü temellendirmeye çalışmıştır.

1. Sahâbe İcmâ'ı

Âmidî, mürsel haberin kabulü konusunda sahâbe icmâ'ı iddiasını, İbn Abbâs (v. 68/687), İbn Ömer (v. 73/693) ve Ebû Hüreyre'nin (v. 58/678) mürsel olarak rivâyet ettikleri haberleri zikrederek temellendirmeye çalışmıştır.

Âmidî'ye göre İbn Abbâs'ın yaşının küçük olması sebebiyle Hz. Peygamber'den bizzat işittiği hadis sayısının dört olmasına rağmen çok hadis rivâyet etmiş sahâbe de onun rivâyetlerini kabul etmede herhangi bir tereddüt yaşamamıştır. Sözelimi, İbn Abbâs "Ribe'n-nesie'den başka faiz yoktur/borçtan elde edilen gelir dışında faiz yoktur,"²⁵ hadisini Usâme b. Zeyd'den (v. 54/674), "Resûlullah Akabe Cemresini taşılayınca kadar telbiyeye devam etti"²⁶ hadisini ise Fazl b. Abbâs'tan (v. 13/634) işittiği halde doğrudan Hz. Peygamber'den rivâyet etmiştir.²⁷

Aynı şekilde İbn Ömer "Kim cenaze namazını kılsa ona kırat (ağrılığınca ecir) vardır"²⁸ hadisini Ebû Hüreyre'den işittiği halde doğrudan Hz. Peygamber'den rivâyet etmiştir. Ebû Hüreyre "Cünüp olarak sabahlayan kimse oruç tutmasın"²⁹ hadisini Fazl b. Abbâs'tan işittiği halde Hz. Peygamber'den rivâyet etmiştir.³⁰

Âmidî, bu örneklerle yetinmemiş mürsel haberin hüccet olduğuna dair sahâbe sözlerinden de delil getirmeye çalışmıştır. O, bu bağlamda Berâ b. Âzib'in (v. 71/690) "Size aktardığımız her şeyi Resûlullâhtan işitmiş değiliz. Bir kısmını ondan diğer bir kısmını ise arkadaşlarımızdan işittik ve birbirimizi itham etmedik"³¹ şeklindeki sözünü rivâyet etmiştir.³²

Âmidî'ye göre, yukarıdaki rivâyetlere sahâbenin karşı çıkmaması ile Berâ b. Âzib'in sözü, mürsel haberlerin kabulü konusunda sahâbe arasında görüş birliği oluştuğuna delalet etmektedir.³³

²⁵ Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, Beyrût: Daru ibn Kesir, 2002, Buyû', 79.

²⁶ Buhârî, Hacc, 101.

²⁷ Âmidî, *el-İhkâm*, II, 867-868.

²⁸ Buhârî, Cenâiz, 57.

²⁹ Buhârî, Savm, 22.

³⁰ Âmidî, *el-İhkâm*, II, 868.

³¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şu'ayb el-Arnaût ve Adil Mürşid, Beyrût: Müessesetü'r-Risale, 2001, XXX, 458; Muhammed b. Abdillâh Hâkim en-Neysâbüri, *el-Müstedrek ala's-Sahîhâyn*, thk. Mustafa Abdulkadir Atâ, Bayrût: Dâru'l-Kitâbi'l-İlmiyye, 1999, III, 665.

³² Âmidî, *el-İhkâm*, II, 868.

³³ Âmidî, *el-İhkâm*, II, 867-869.

2. Tâbiûn İcmâ'ı

Âmidî, haberleri mürsel olarak rivâyet etmenin tabiûn neslinin âdeti olduğunu ifade etmiş ve bu iddiasını da bazı örnekler ile temellendirmeye çalışmıştır. O, Süleymân b. Mihrân el-A'meş'in (v. 148/765) şöyle dediğini aktarmıştır: İbrâhîm en-Nehaî'ye (v. 96/714) bana hadis rivâyet edersen müsned olarak rivâyet et dediğimde Nehaî, 'sana falan kişi Abdullah'tan (v. 32/652) rivâyet etti dersem o hadisi sadece o kişinin bana rivâyet ettiğini bil. Fakat Abdullah bana rivâyet etti dersem birçok kişinin ondan bana rivâyet ettiğini anlamına gelir.'³⁴

Hadisi mürsel olarak rivâyet eden Hasan el-Basrî'ye (v. 110/728) dayanağı sorulduğunda Bedir savaşına katılan yetmiş sahâbîden aldığını ifade etmiştir.³⁵ Âmidî, İbnü'l-Müseyyeb, Şa'bî (v. 104/722) ve diğer tabiûn âlimlerinin hadisleri mürsel rivâyet ettiklerini, bunun da meşhur olduğunu ifade etmiştir.³⁶

Âmidî'ye göre bu örnekler mürsel haberlerin makbuliyetini göstermenin ötesinde icmân meydana geldiğine delalet etmektedir. Zira irsâlin hem sahâbe hem de tabiûn nesli arasında yaygın olmasına rağmen onlardan kimsenin karşı çık-maması, bu konuda icmâ'ın oluştuğunu göstermesi açısından kâfidir.³⁷

3. Nakli Delillere Yöneltilen Eleştiriler ve Âmidî'nin Verdiği Cevaplar

Âmidî, icmâ' deliline yapılan bazı itirazları da ele alarak cevaplamaya çalışmıştır. Bu itirazları iki kısma ayırmak mümkündür. Bunlardan birincisi icmâ'ın epistemolojisi ile ilgiliyken diğeri sahâbe ve tabiûn neslinden irsâl yapanlara kendi dönemlerinde kimsenin karşı çıkılmaması iddiası ile ilgilidir.

Âmidî'nin ele aldığı itirazlardan ilki, icmâ'ın ifade ettiği bilgi değeri ile ilgilidir. Buna göre mürsel haberin delil olup olmaması içtihadî bir meseledir. İctihâdî meselelerde ise icmâ' söz konusu olamaz. Zira icmâ'ın delaleti katî, içtihadın delaleti ise zannidir. Üstelik bir kısım sahâbe ve tabiûnun irsâl yapması hepsinin irsâl yaptığı anlamına gelememektedir.³⁸ Âmidî, bu eleştiriyi icmâ'ın taksimatı üzerinden yanıtlamaya çalışmıştır. Ona göre icmâ', zannî ve kat'î şeklinde iki kısma ayrılır. İctihâdî meselelerde geçersiz olan icmâ'ın metin ve sened açısından katî icmâ' olduğunu ifade eden Âmidî, mürsel haberin kabulü konusundaki

³⁴ Fbû Abdillâh Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kubrâ*, thk. İhsan Abbâs, Beyrût: Dâru Sâdir, 1968, 6: 272.

³⁵ Âmidî, *el-İhkâm*, II, 869.

³⁶ Âmidî, *el-İhkâm*, 869.

³⁷ Âmidî, *el-İhkâm*, II, 869.

³⁸ Âmidî, *el-İhkâm*, II, 870.

icmâ'ın sükûti icmâ' olduğunu bu sebeple delaletinin zannî olduğunu ileri sürerek bu eleştiriyi yanıtlamaya çalışmıştır.³⁹ Ona göre sükûti icmâ'ın, ictihâdi konularında delil olarak kullanılmasında herhangi sakınca bulunmamaktadır.⁴⁰

Mürsel hadisi kabul edenlere yöneltilen eleştirilerden birisi de, irsâl yapan sahâbe ve tabiûn nesline kendi dönemlerinde kimsenin karşı çıkılmaması iddiası ile ilgilidir. Bu eleştiriyeye göre, sahâbe ve tabiûnun irsâl yapanlara karşı çıkmadığı iddiası doğru değildir. Zira Sahâbe, İbn Abbâs, İbn Ömer ve Ebû Hüreyre'nin mürsel olarak rivâyet ettikleri haberlerin kaynağını sormuş onlar da kimden rivâyet ettiğini açıklamışlardır.⁴¹ Âmidî'ye göre, sahâbenin, adı geçen sahâbîlerin mürsel olarak rivâyet ettikleri haberlerin kaynağını sormaları, mürsel haberin inkârına değil, bu haber ile hâsil olmayan fazladan bilgiyi elde etme matuftur.⁴²

Mürsel haberi kabul etmeyenler, tabiûn neslinden İbn Sîrîn'nin (v. 110/729) "Hasen ve İbnü'l-Âliye'nin (v. 93/716) mürsellerini kabul etmeyiniz,"⁴³ şeklindeki sözünü delil olarak ileri sürmüşlerdir.⁴⁴ Âmidî'ye göre İbn Sîrîn'nin bu sözü mutlak olarak irsâle değil, sadece Hasan ve İbnü'l-Âliye'nin irsâllerine yöneliktir. Ona göre İbn Sîrîn, Hasan ve İbnü'l-Âliye'nin zikretmedikleri râvîlerin adaletine kefil olmadıklarını düşündüğü için bu sözü söylemiştir. Âmidî, bu kanaatini İbn Sîrîn'in "bu ikisi kimden hadis aldıklarını umursamazlar"⁴⁵ şeklindeki sözü ile desteklemeye çalışmıştır. Ona göre İbn Sîrîn'in bu sözü, yukarıdaki sözünün mutlak irsâle yönelik olmadığını ortaya koymaktadır.⁴⁶

Mürsel haberi kabul edenlerin maruz kaldıkları eleştirilerden birisi de, sahâbenin, irsâl yapanlara karşı çıkmadığı iddiası kabul edilse bile bundan, onların irsâli onayladıkları sonucu çıkmayacağıdır. Zira bir şeye karşı çıkmamak, bir sükûttur, sükût ise onaylama anlamına gelmemektedir.⁴⁷ Âmidî, sükûtün delaletini hatırlatarak bu eleştiriyeye cevap vermeye çalışmıştır. Buna göre, sükût katî olarak onaylamaya delalet etmese de zanni olarak delalet etmektedir.⁴⁸

³⁹ İcmâ'ın mütevâtür olarak nakledilmesi veya onu delil olarak kullanan kişinin, müstedil) yaşadığı sırada gerçekleşmesi durumunda kat'î olurken, âhâd olarak nakledilmesi ve icmâ'ın sükûti olması gibi hallerde ise zannî olur (bkz. Adududdîn Abdurrahman b. Ahmed İcî, *Şerhu'l-Adud alâ Muhtasari Muntehe'l-Vusûl ve'l-Fmel fi İlme'yi'l-Usûl ve'l-Cedel*, thk. Ali b. Abdurrahman Bessân el-Cezâiri, Beyrût: Dâru ibn Hazm, 2016, II, 792; Şihâbüddin Ahmed b. İsmail el-Gorânî, *ed-Düreru'l-Lavâmî' fi Şerhi Cemi'l-Cevâmî'*, thk. Said b. Gâlib Kâmil el-Mecidi, Medine: el-Câmiatu'l-İslâmiyye, 2008, III, 270.

⁴⁰ Âmidî, *el-İhkâm*, II, 870, 873.

⁴¹ Âmidî, *el-İhkâm*, II, 870.

⁴² Âmidî, *el-İhkâm*, II, 873.

⁴³ Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer ed-Dârekutnî, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnâvut v.dğr., Beyrût: Muesesetü'r-Risale, 2004, I, 643.

⁴⁴ Âmidî, *el-İhkâm*, II, 870.

⁴⁵ Dârekutnî, *es-Sünen*, I, 643.

⁴⁶ Âmidî, *el-İhkâm*, II, 873.

⁴⁷ Âmidî, *el-İhkâm*, II, 871.

⁴⁸ Âmidî, *el-İhkâm*, II, 874.

Mürsel haberi kabul etmeyenlere göre, sahâbenin, irsâl yapanlara karşı sessiz kalması (sükût) onları onaylama manasında kabul edilse dahi bu durum mutlak irsâlin kabulüne değil, ancak sahâbe ve tabiûn irsâllerinin kabulüne delil olabilir. Sahâbe ve tabiûnun zikretmediği râviler, sahâbeden başkası olmadığı için bu iki neslin mürsel haberleri zaten kabul edilmektedir. Sahâbenin tümü de adil olduğuna göre bu iki neslin irsâllerinin kabulünde herhangi bir problem söz konusu değildir.⁴⁹ Âmidî, bu eleştirinin kabul edilebilmesi için zikredilmeyen râvînin yalnızca sahâbe olması gerektiğini belirtir. Oysa gerçek durumun böyle değildir. Âmidî, bu iddiasını Urve b. Zübeyr (v. 94/713) ve Zührî'nin (v. 124/742) hadisi mürsel olarak rivâyet ettikten sonra irsâlin dayanağını beyan sadedinde kullandıkları ifadeler ile temellendirmeye çalışmıştır. Hadis mürsel olarak rivâyet ettikten sonra Urve b. Zübeyr; "Harasiyyeden bazıları bana rivâyet etti" ifadelerini kullanırken, Zührî "Abdülmelik'in (v. 86/705) kapısında bir adam bana rivâyet etti" sözlerini kullanmıştır.⁵⁰

B. Aklî Deliller

Mürsel haberi mutlak olarak kabul eden Âmidî, naklî delillerin yanında aklî deliller ile de iddiasını desteklemeye çalışmıştır. Onun temel aklî istidlâli, hadisi mürsel olarak rivâyet eden râvînin güvenilirliği, senedde düşürülen râvînin güvenilirliğini gerektireceği şeklindedir. Buna göre, adil ve güvenilir bir râvînin "Resûlullah şöyle buyurdu" şeklinde kesin bir ifade kullanarak Hz. Peygamber'den rivâyette bulunması, sadece bu hadisin Hz. Peygamber'e ait olduğunu kesin olarak ya da zann-i galip ile bildiği anlamına gelmektedir. Hz. Peygamber'in böyle bir şeyi söylediğini bilmez veya şüphe duysa kesin ifade kullanarak ondan nakilde bulunması caiz olmaz. Zira bunda yalan ve aldatma (tedlîs) söz konusudur. Âmidî'ye göre böyle bir durum, irsâl yapan râvînin, adını zikretmediği râvîyi ta'dil etmesini gerektirmektedir. Aksi halde verdiği haberin doğruluğu konusunda ne bilgi ne de zann sahibi olurdu.⁵¹

1. Aklî Delillere Yöneltilen Eleştiriler ve Âmidî'nin Verdiği Cevaplar

Âmidî, mürsel haberi aklî olarak temellendirdiği delile yapılan bazı eleştirileri de ele alarak değerlendirmeye tabi tutmuştur. Bu itirazları iki kısma ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki, irsâl yapan kişinin düşürdüğü râvînin güvenilir olduğunu kesin olarak ya da zann-i galip ile bilmemesi durumunda kesinlik ifade eden bir kalıp kullanarak rivâyette bulunmayacağına yöneliktir. Bu eleştiriye göre prensipte güvenilir bir râvînin güvenilir olmayan bir râvîden rivâyette bulunması mümkündür. Buna göre bir taraftan râvînin yalan söylemesini mümkün

⁴⁹ Âmidî, *el-İhkâm*, II, 871.

⁵⁰ Âmidî, *el-İhkâm*, II, 874.

⁵¹ Âmidî, *el-İhkâm*, II, 869-870.

görmek diğer taraftan kesinlik ifade eden bir kalıp kullanarak rivâyette bulunmak, rivâyetin sıhhatini zedelemekten (kadh) başka bir anlam ifade etmemektedir. Bu durumda irsâl yapan kişinin “Hz. Peygamber şöyle dedi” ifadesi “şöyle dediği kanaatindeyim” şeklinde anlaşılabilir. Birincisine göre irsâl yapan kişi, düşürdüğü râviyi güvenilir olarak kabul ettiği (ta’dil) manasına gelirken, ikincisine göre böyle bir manaya gelmemektedir. Bu itiraz sahiplerine göre, bu iki mandan birisini diğerine tercih ettirecek bir delil bulunmadığı için irsâl yapan kişinin kesinlik ifade eden bir kalıp kullanması, düşürdüğü râvinin güvenilirliğine delil olamaz. Bu sebeple haberi mürsel olarak rivâyet eden kişi bu rivâyeti sebebiyle yalancı ya da aldatıcı olarak nitelendirilemez.⁵²

Âmidî'ye göre kesinlik ifade eden kalıp kullanmanın hadisin sıhhatini zedeleme manasına gelebilmesi için irsâl yapan kişinin senedde düşürdüğü râvinin yalan söylediğini kesin olarak ya da zann-ı gâlib ile bilmesi gerekir. Ona göre, râvinin yalan söyleme ihtimaline rağmen irsâl yapan, onun güvenilir olduğu kanaatine sahipse kesinlik ifade eden kalıp kullanabilir.⁵³

Mürsel haberi kabul etmeyenlerin onu mutlak olarak kabul edenlere yönelik ikinci eleştirileri, irsâl yapanın kesin bir ifade kullanarak Hz. Peygamber'den rivâyette bulunmasının ta’dil manasına geleceğine yöneliktir. Bu görüş sahiplerine göre böyle bir yöntemle rivâyette bulunmak râvinin güvenilir olduğunu kabul etmek manasına gelmemektedir. Bu itirazın temel gerekçesi, “sâkite söz isnat olunmaz” küllî kaidesidir.⁵⁴ Buna göre, hadisi mürsel rivâyet eden, zikretmediği râviyi ta’dil ya da cerh herhangi bir nitelemeye bulunmamıştır. Cerh yapmamak, ta’dil olarak kabul edilmesi durumunda ta’dil yapmamak da cerh olarak kabul edilmesi gerekir. Bazı râvilerin, görüşlerine başvurulması durumunda cerh ya da tevakkuf yapacağı kişilerden rivâyette bulunuyor olması bu tespiti doğrulamaktadır. Bu görüş sahipleri hadis irsâlini şahitlik irsâline kıyaslayarak bu düşüncelerini desteklemeye çalışmışlardır.⁵⁵

Âmidî, bu itiraz râvinin adını zikrederek rivâyette bulunma ile adını zikretmeden rivâyette bulunma arasındaki farkı hatırlatarak cevap vermeye çalışmıştır. Ona göre, bu iki durum farklı sonuçlar doğurmaktadır. Şayet herhangi râvi, kesinlik ifade eden bir ifade kullanmaksızın râvilerin adını zikredip rivâyette bulunursa, onlar hakkındaki hükmü müçtehide bırakmış olduğu için râvileri ta’dil manasına gelmez. Fakat râvî, cezm kullanıp rivâyet ettiği kişinin adını belirtmeksiz hadisin rivâyetinde bulunursa adını zikretmediği râviyi ta’dil manasına gelir.

⁵² Âmidî, *el-İhkâm*, II, 871.

⁵³ Âmidî, *el-İhkâm*, II, 875.

⁵⁴ bu küllî kâidenin örneklerle tatbiki ve istisnaları için bkz. Ali Haydar Efendi, *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, Ankara: DİB Yayınları 2020, I, 138-142.

⁵⁵ Âmidî, *el-İhkâm*, II, 871.

Âmidî'ye göre hadis irsâlinin şahitlik irsâline kıyas edilmesi yanlıştır. O, bu yaklaşımını ihtiyat prensibinde dayandırmaktadır.⁵⁶ Buna göre şahitlikte ihtiyat dikkate alınırken, hadiste ihtiyat dikkate alınmaz.⁵⁷

Mürsel haberi kabul etmeyenlere göre irsâlin, râvîyi ta'dil manasında kabul edilse dahi bunun ta'dilin sebepleri zikredilerek yapılması gerekir, mutlak olarak yani irsâl yapan kişi ta'dil sebeplerini zikretmeksizin râvîyi düşürürse bu durum ta'dil manasına gelmez.⁵⁸ Âmidî'ye göre mutlak ta'dil yeterlidir.⁵⁹

Mürseli kabul etmeyenlere göre mutlak ta'dil yeterli kabul edilse dahi bu durum râvînin belirlendiği ve fisk ile bilinmediği rivâyetler için geçerlidir. Fakat râvînin tayin denilmediği durumlarda mutlak ta'dilden söz edilemez. Hadisi mürsel olarak rivâyet eden râvînin muttali olamadığı, senedde düşürdüğü râvîyi tayin etmesi durumunda başkasının muttali olabileceği fiskın bulunması imkân dâhilindedir.⁶⁰ Âmidî, böyle bir durumu ihtimal dâhilinde görmekle birlikte, zahire aykırı kabul etmektedir. Ona göre özellikle cerh ve ta'dil ilmini bilen âdil birisinin, cerhi gerektiren sebepleri gözden kaçırarak ta'dilde bulunması düşünülemez.⁶¹

Mürsel haberin hücciyeti noktasında temel tartışmalardan birisi irsâlin tadile delalet edip etmediğine dair olduğu yukarıdaki açıklamalardan anlaşılmıştır. Her iki taraf iddiasını kanıtlamak için bazı delillere başvurmuştur. Mürsel haberi kabul etmeyenler, iki tarafın delilleri arasında birkaç nokta da tearuz bulunduğunu, kendi delillerinin daha güçlü olduğunu iddia etmişlerdir. Âmidî, onların bu iddialarını ele alarak yanılmaya çalışmıştır.

1) Râvînin kendisini (aynını) bilmemek sıfatını bilmemekten daha problemlidir. Zira zatı bilinmeyenin sıfatı bilinmezken sıfatı bilinmeyenin zatı bilinebilir. Zatı bilinip sıfatı bilinmeyen râvînin rivâyet ettiği haberler kabul edilmediğine göre, zatı ve sıfatı bilinmeyen râvînin haberleri hiç kabul edilmemelidir.⁶² Âmidî'ye göre, bunun kabul edilebilmesi için, mutlak olarak râvînin aynının bilinmemesinden sıfatının bilinmemesi lazım gelmesi gerekir. Mürsel haberde irsâl yapan kişi düşürdüğü râvîyi bildiği ve güvenilirliğine referans olduğu için râvî ile ilgili herhangi bir bilinmezlik söz konusu olmamaktadır.⁶³

2) Rivâyetin kabul şartı, râvînin adil olduğunu bilmektir. Mürsel haberde ise düşürülen râvînin adaleti bilinmemektedir. Dolayısıyla mürsel haberde, haberin

⁵⁶ Şüpheli durumlarda günaha düşmemek için en güvenli çözüm yolunu tercih etmeyi ifade eden ihtiyatın İslam hukukundaki yeri için bkz: İsmail b. Abbâs el-Cemîl, *el-İhtiyât ve Kavâiduhu'l-Usûliyye*, Ürdün: Dâru'n-Nefâis 2018.

⁵⁷ Âmidî, *el-İhkâm*, II, 874.

⁵⁸ Âmidî, *el-İhkâm*, II, 871-872.

⁵⁹ Âmidî, *el-İhkâm*, II, 875.

⁶⁰ Âmidî, *el-İhkâm*, II, 872.

⁶¹ Âmidî, *el-İhkâm*, II, 875.

⁶² Âmidî, *el-İhkâm*, II, 872.

⁶³ Âmidî, *el-İhkâm*, II, 875.

sihhati için gerekli olan şart bulunmadığı için kabul edilmemektedir. Âmidî, birinci eleştiriye verilen cevabın bu eleştiri için de geçerli olduğunu belirtmiştir.⁶⁴

3) Mürsel haberler ile amel etmek caiz olsaydı râvilerin isimlerinin zikredilmesinin ve güvenilir olup olmadığının araştırılmasının bir manası kalmazdı.⁶⁵ Âmidî, bu itiraza râvilerin isimlerinin zikredilmesinin iki faydasını hatırlatarak cevap vermeye çalışmıştır. Bunlardan ilki, hadis rivâyetinde bulunan râvî, kendisinden rivâyette bulunduğu râvî hakkında bir kanaate varamadığı için ismini zikreder ve onun hakkındaki hükmü müçtehide bırakır. Mürsel haberde râvî, rivâyette bulunduğu râvî ile ilgili bir kanaate vardığı için adını zikretme ihtiyacını hissetmemektedir. İkincisi, râvinin tayin edilmesi neticesinde müçtehidin bizzat kendisi onu araştırır ve bir kanaate sahip olur. Müçtehidin kendisinin araştırması sonucunda elde edeceği bilgi, başkasının araştırması sonucunda elde edileceği bilgiden daha güçlüdür.⁶⁶

4) Mürsel haberin kabul edilmesi durumunda herhangi bir asırda yaşayan bir kimsenin râvî adlarını zikretmeyip “Resûlullah şöyle buyurdu” derse bunun kabul edilmesi gerekir. Böyle bir durumun mümkün olmadığı ortadadır.⁶⁷ Âmidî'ye göre hadis hafızları yalanlamadıkları sürece güvenilir kişilerin hangi asırda olursa olsun rivâyet ettiği mürsel haber kabul edilir.⁶⁸

5) Mütevâtir haber ile ilgili olarak râvî rivâyette bulunduğu kişilerin adlarını zikretmeyip “sayamayacağım kadar çok kişi bana rivâyet etti” derse tevatüre bir etkisi olmadığı gibi, âhâd haberde de râvî isimleri düşürülerek yapılan rivâyetin sihate bir etkisi olmaz.⁶⁹ Âmidî'ye göre mütevâtir ile âhâd haberi birbirlerine mukayese etmek doğru değildir. Mütevâtir haberi nakledenlerin yalan üzerinde birleşmeleri mümkün olmayacak kadar çok sayıda olmasıyla birlikte bu sayının tüm tabakalarda mevcut olması gerekirken, âhâd haberde böyle bir durum söz konusu değildir.⁷⁰

Âmidî son olarak İmam Şâfi'nin mürsel haberin kabulü için ileri sürdüğü şartlara bazı usûlcüler tarafından yöneltilen bazı eleştirileri ele almıştır. Şâfi'nin mürsel haberin kabulü için ileri sürdüğü şartlardan mürsel haberin bir başka yolla müsned olarak rivâyet edilmesi ile mürsel haberin başka bir mürsel haber ile takviye edilmesi olduğu yukarıda zikredilmişti. Ebu'l-Hüseyn el-Basrî (v. 436/1044) ve Kâdi Ebû Ya'lâ (v. 458/1066) gibi bir kısım usûlcü, bu iki şartı problemlili görmüşlerdir. Bunlara göre, birinci şartın tahakkuku durumunda haberin kabulü irsâle değil, isnada dayanmış olacaktır. İkinci şart ise mürsel haberi hüccet kılamaz. Şayet mürsel haber kabul edilmeyecekse kendisi gibi bir mürsel ile

⁶⁴ Âmidî, *el-İhkâm*, 875.

⁶⁵ Âmidî, *el-İhkâm*, II, 872-873.

⁶⁶ Âmidî, *el-İhkâm*, ' 875-876.

⁶⁷ Âmidî, *el-İhkâm*, 873.

⁶⁸ Âmidî, *el-İhkâm*, II, 876.

⁶⁹ Âmidî, *el-İhkâm*, II, 873.

⁷⁰ Âmidî, *el-İhkâm*, II, 876.

takviye edilmesi durumunda da kabul edilmemesi gerekir. Çünkü batılın batıl ile takviye edilmesi onun kabulünü gerektirmemektedir.⁷¹

Âmidî, mürsel haberin kabulü konusunda Mezhep imamına muhalefet etse de ona yöneltilen eleştirilere sessiz kalmamıştır. Adı geçen usulcüler tarafından yöneltilen eleştirileri doğru bulmayan Âmidî, iki mürsel veya biri mürsel diğeri müsned olan iki hadisin ayrı ayrı ifade ettiği bilgi ile birleşmeleri durumunda ifade edeceği bilginin aynı güçlülükte olamayacağını vurgulamıştır. Ona göre, hadisi müsnel olarak rivâyet eden râvinin, düşürdüğü râviye güvenmesi sonucunda haberin sıhhati için güçlü kanaat hâsıl olmaktadır. Aynı zamanda bu mürsel haberin müsned ya da başka bir mürsel ile takviye edilmesi durumunda ilgili kanaati daha da güçlü hale getirecektir. Bu sebeple, iki zanndan zayıf olanın hüccet olmamasından en güçlünün hüccet olmaması lazım gelmez.⁷²

IV. Sonuç

Âmidî'nin mürsel habere dair düşüncesinin ele alındığı bu araştırmada varılan sonuç, maddeler halinde şöyle sıralanabilir:

1. Âmidî, kendisinden önceki usulcülerin mürsel haber ile ilgili görüşlerini tetkik etmiş, onunla ilgili yapılan tanımları incelemiş, delil olarak kabul edenler ve etmeyenlerden her birinin kendi görüşlerini temellendirmek için ile sürdüğü delilleri tahkik etmiş ve bunun neticesinde sistemli bir şekilde konuyu ele alarak görüşünü belirlemeye çalışmıştır.

2. Bir usulcü olan Âmidî, fıkıh usulündeki deliller hiyerarşisini takip ederek konuyu ele almış, önce icmâ' ardından aklî deliller ile iddiasını kanıtlamaya çalışmıştır.

3. Âmidî'nin mürsel haberin temellendirilmesinde kullandığı delilleri icmâ' ekseninde tartışması delillilerin sübütundan çok delaletlerine önem verdiğini göstermektedir. Sahâbe ve tabiün âlimlerinin bu konudaki tutumlarını özellikle sahâbenin tutumunu bireysel ele alıp değerlendirme yerine bir bütün olarak incelemesi fikir birliğinden hâsıl olan bilginin ferdi delillerden meydana gelen bilgiden daha güçlü olduğunu bildirmeye matuftur.

4. Âmidî, mürsel haber konusunda cedelci bir dil ve yöntem takip etmiştir. Bunun sonucunda kendi görüşünü merkeze alarak savunmuş ve karşıt görüşü savunanların delillerini doğrudan zikretme yerine "şöyle denilirse; şöyle deriz" şeklinde muhtemel eleştiri biçiminde ele alarak yanıtlamaya çalışmıştır.

⁷¹ Basrî, *Kitabu'l-Mu'temed*, II, 638; Kâdî Ebû Ya'lâ, *el-Udde*, III, 913-915; Râzî, *el-Mahsûl*, IV, 462; Şemsuddîn Mahmud b. Abdırrahman b. Ahmed el-İsfahânî, *Beyânu'l-Muhtasar Şerhu Muhtasari İbn Hâcib*, thk. Muhammed Muzhir Bekâ, Cidde: Dâru'l-Medenî, 1986, I, 768; Buhârî, *Keşfü'l-Esrâr*, III,6.

⁷² Âmidî, *el-İhkâm*, II, 876-877.

5. Âmidî, mezhep taassubuna girmemiş; kendi anlayışı ve kavrayışına göre deliller neyi gerektiriyorsa onu savunmaya çalışmıştır. Bunun en önemli kanıtı, Şâfiî mezhebine bağlı olmasına rağmen mürsel haber konusunda mezhep imâmına muhalefet etmesidir.

6. Âmidî, mürsel haberin kabulü konusunda mezhep imamı gibi düşünmese de ona yöneltilen eleştirileri de cevaplamıştır. Muhtemelen bu tutumuyla bazı konularda mezhepten farklı düşünmenin mezhebe muhalefet sayılmayacağını vurgulamak istemiştir.

“Âmidî'ye Göre Mürsel Haber ve Hücet Değeri”

Özet: Bu çalışmada Eş'arî kelmâcısı ve Şâfiî usûlcü Seyfuddin el-Âmidî'nin (v. 631/1233) mürsel haber ilgili düşüncesi tespit edilmeye çalışılmıştır. Âmidî, güvenilir râvilerin mürsel olarak rivâyet ettikleri haberleri mutlak olarak kabul etmektedir. O, sahâbe ve tabiün neslinin mürsel olarak rivâyet ettikleri bazı haberleri aktarmış, bu haberlere dayanarak mürsel haberin kabulü konusunda icmâ'ın oluştuğunu ileri sürmüştür. Âmidî, bu konuyu akli olarak da temellendirmeye çalışmıştır. Ona göre adil ve güvenilir bir râvinin kesin ifadelerle doğrudan Hz. Peygamber'den rivâyette bulunmasını, onun bu haberin Hz. Peygamber'e aidiyeti konusunda kesin veya güçlü kanaati olduğu anlamına gelmektedir. Âmidî, mürsel haberin hücciyeti konusunda ileri sürdüğü akli ve nakli delillere gelebilecek itirazları da yanıtlamaya çalışmıştır.

Atıf: Kazim YUSUFOĞLU, “Âmidî'ye Göre Mürsel Haber ve Hücet Değeri”, *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, XX/1, 2022, ss. 109-123.

Anahtar Kelimeler: Haber, Mürsel, Delil İcmâ', Âmidî.